

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

**ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΞΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΝΟΙΑ, ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΞΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ**

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ**

**ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ**

**ΕΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
1927**

ΤΕΥΧΟΣ Α΄ ΚΑΙ Β΄.

Ε.Υ. Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΥΠΟ

ΠΕΡ. Κ. ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ

I

Ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τῶν «Ἡπειρ. Χρονικῶν» (I, 304 κέξ.) ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολὴ εἰς τὴν περὶ τοῦ Θανάση Βάγια ἔρευναν» σύντομος μὲν ἀλλὰ λίαν ἐνδιαφέρουσα πραγματεία τοῦ Εὐαγγέλου Π. Φωτιάδου, εἰς τὴν ὁποίαν συνάπτεται παρὰ πόδας τέως ἀνέκδοτον ἔγγραφον περιέχον τουρκιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ γεγραμμένην διαταγὴν τοῦ «στρατοπεδάρχου» (ὡς χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως) Μεχμέτ Πασσᾶ, δι' ἧς οὗτος γνωρίζων εἰς τοὺς «Καδῆδες, Βέηδες, Ἀγάδες καὶ Προσιῶτας τῶν Καζάδων Τεπελενίου καὶ Ἀργυροκάστρου» τὴν ἔκδοσιν Αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος ἀφορῶντος εἰς τὰ ἐν ταῖς εἰρημέναις ὑποδιοικήσεσι κτήματα τοῦ Θανάση Βάγια, ἐντέλλεται αὐστηρότατα ὅπως ἀπαγορευθῇ πᾶσα εἰς τὰ κτήματα ταῦτα ἐπέμβασις ἀνθρώπων κινουμένων ἐξ ἐχθρικῆς διαθέσεως, διαταχθῇ ἐπειγόντως ἢ ἐπιστροφή εἰς τὸν δικαιούχον παντὸς ὅ,τι διηρπάγη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐξασφαλισθῇ ἐν γένει ἡ ἰδιοκτησία τοῦ Θανάση Βάγια.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νέου τούτου ὑλικοῦ καὶ ἰδίων εὐστόχων παρατηρήσεων καὶ κρίσεων ὁ Φωτιάδης, βαίνων ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Χρήστου Δάλλα καὶ τοῦ Παραμυθίας Ἀθηναγόρου (τοῦ ποτὲ Μ. Πρωτοσυγκέλλου), οἷτινες πρῶτοι ὑπεκίνησαν τὸ περὶ Θανάση Βάγια πολυθρόλητον ζήτημα, συμβάλλεται σπουδαίως εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀγαθῆς μνήμης τοῦ περιφήμου τοῦ Ἀλῆ συμβούλου, ὅστις κατακριθεὶς—ἴσως καλῆ, ἀλλὰ μᾶλλον κακῇ τῇ πίστει—ὑπὸ τοῦ Rouqueville¹ ἔλαβε κυρίως τὸ ἐθνικὸν ἀνάθεμα διὰ τοῦ δριμυτάτου ἐκείνου ποιήματος τοῦ Βαλαωρίτου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάγνωσις προεκάλεσεν ἀείποτε τὴν φρικίαν πάσης ἑλληνικῆς ψυχῆς. Μετ' εὐλόγου διαφέροντος ἀναμένομεν καὶ τὴν δημοσίευσιν τῶν ὑπολοίπων ἐγγράφων, ἅτινα μνημονεύει ὁ Φωτιάδης ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς

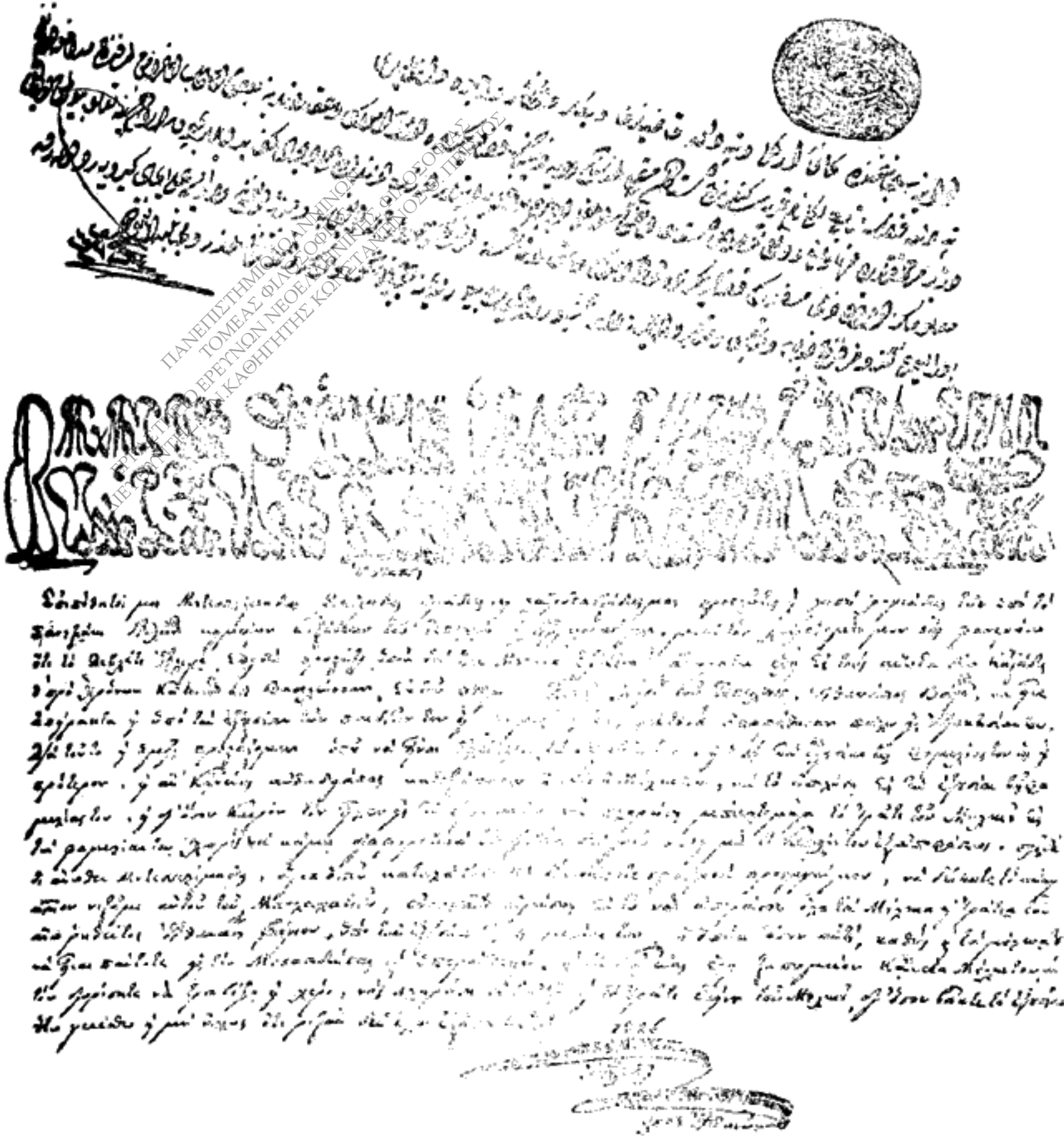
¹) Πρβ. καὶ Κλ. Νικολαΐδην ἐν «Ἡπ. Χρον.» I, 42 κέξ.

διατριβῆς αὐτοῦ, ἡ δὲ τελεία ἀνατροπὴ τῶν μέχρι τοῦδε περὶ Θανάση Βάγια παραδεδεγμένων καὶ ἡ ἀπόδοσις τοῦ δικαίου εἰς ἄνδρα, ὅστις καὶ συμπολίτας αὐτοῦ ἐπανειλημμένως εὐηργέτησε καὶ τῷ ἔθνει πολλάκις χρησιμος ἐφάνη, ἔσται ὑπηρεσία ἐπιστημονικὴ καὶ ἔθνικὴ πολλοῦ λόγου ἀξία. Ἡ παλινόρθωσις τῆς ἀληθείας καὶ ἡ ἀπάλειψις τοῦ φοικτοῦ στίγματος τῆς προδοσίας ἐκ τῆς μνήμης ἐνός Ἡπειρώτου εἶναι καθῆκον ἱερὸν καὶ πᾶς ἐρευνητῆς ἐκπληρῶν τὸ καθῆκον τοῦτο ἐξασφαλίζει ἑαυτῷ τὴν κοινὴν εὐγνωμοσύνην. Εἶναι προτιμότερον, ἔλεγεν ὁ σοφὸς ποιικολόγος Berner, νὰ ἀπαλλαγῶσιν, ἐν ἀμφιβολίᾳ, τῆς καταδιώξεως δέκα ἐγκληματῆται ἢ νὰ καταδικασθῇ εἰς ἀθῶν εἶναι προτιμότερον, δύναται τις νὰ εἴπῃ κατ' ἀναλογίαν, νὰ ὑμνηθῶσι παρ' ἀξίαν δέκα ἄσημοι ἄνδρες ἢ νὰ στηλιευθῇ εἰς ἀδίκως καὶ κήρῃ ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἐθνικῆς ἀρεῆς.

Εἰς τὴν διατριβὴν τοῦ Φωτιάδου καὶ τὸ συνδημοσιευόμενον ἔγγραφον ἐπιθυμῶ νὰ προσθέσω τὰς ἐκομέναις παρατηρήσεις. Ὁ Φωτιάδης λέγει ὅτι τὸ ἐπίμαχον ζήτημα τῆς καταγωγῆς τοῦ Θανάση Βάγια λύεται ὀριστικῶς μετὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Χρήστου Δάλλια ἐσχάτως γραφέντα (I, 305). Δὲν ἔοχον τὸ εὐτύχημα νὰ ἀναγνώσω τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος διατριβὴν τοῦ φίλου ἱατροῦ καὶ ἱστοριοδίφου τῶν πατρίων. Ἄλλ' ἂν καὶ ἡ ἐλαχίστη μετ' αὐτὴν ὑπελείπειτο ἀμφιβολία, διασκεδάσκει αὕτη ὀριστικῶς πλέον, κείτοι δὲν ἐξῆρε τοῦτο ἐπαρκῶς ὁ Φωτιάδης, διὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ τούτου δημοσιευθέντος ἐγγράφου. Τὸ ἔγγραφον ταῦτο, ὡς ἀναφέρεται σαφῶς ἐν τῷ κειμένῳ, προεκλήθη ἐκ κυβερνητικῆς διαταγῆς ἐκδοθείσης ἐπὶ τῇ βάσει αἰτήσεως τοῦ Βάγια πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, εἶναι δὲ προφανές ὅτι ἐν τῇ αἰτήσει ἐκείνῃ ἀνεφέρετο καὶ ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς τοῦ αἰτουῦντος, σημειωθείς ὑπ' αὐτοῦ τούτου, ὡς ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ ἀπαφάσει τοῦ «Υψηλοῦ Δεβλετίου». Κατὰ ταῦτα ἔχομεν αὐθεντικὴν πλέον εἶδησιν ἐξ ἐπισήμου κυβερνητικοῦ ἐγγράφου ὅτι ὁ Θανάσης Βάγιας κατήγετο ἐκ Λέκλης.

Τὴν ἔγγραφον διαταγὴν ἀποδίδει ὁ Φωτιάδης «κιεκα κᾶσαν κισανόνητα» εἰς «στρατοπεδάρχην» τινὰ Μεχμέτ. Ἡ εἰκασία αὕτη περὶ τοῦ ἀξιωματοῦ Μεχμέτ εἶναι ἐσφαλμένη, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ διατάγματα τοῦ Ὑψηλοῦ Διβανίου διεβιβάζοντο εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ὑποδιοικήσεων τῆς Ἡπείρου διὰ στρατοπεδαρχῶν. Ἄλλὰ διὰ τὴν παρεξήγησιν ταύτην δὲν εἶναι ὑπεύθυνος ὁ Φωτιάδης, παρατηρούμεν προφανῶς εἰς τὸ ἀνακριβὲς συμπέρασμα ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Νίκου Βέη γενομένης κακῆς ἀναγνώσεως τοῦ μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῆς διαταγῆς ὑπάρχοντος μονογραφήματος τοῦ Μεχμέτ, κακοζήλου ἀπομιμήσεως τῶν Πατριαρχικῶν μονογραφημάτων.

Τὸ μονογράφημα τοῦτο, οὐτινος θεωροῦ σκόπιμον τὴν ἐν πανομοιο-
τύπῳ ᾧδε ἀναδημοσίευσιν

Τὸ μονογράφημα τοῦ Μεχμέτ Πασσᾶ.

ἀνέγνω ὁ Νίκος Βέης ὡς ἑξῆς:

«Μεχμέτ Πασσᾶς ἐλέφ Θεοῦ Ρούμελης, Γιουαννίνων
Δελβίνου, Λαρίσης ... δερβενιῶν σερκακέρης».

Ἄλλὰ τοιοῦτον τίτλον (Σερασκέρη ὄλων τῶν μνημονευομένων τόπων)
δὲν ἐγνώρισέ ποτε τὸ τουρκικὸν διοικητικὸν δίκαιον, ἢ ἀνάγνωσις ἄρα εἶναι
ἐσφαλμένη. Ἀποροῦ δὲ πῶς ὁ Νίκος Βέης, ἄριστα ἄλλως ἡσκημένος

εἰς τὰ παλαιογραφικὰ καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, ἀνέγνω ἄλλ' ἀντ' ἄλλων προσθεῖς τὴν ἀνύπαρκτον ἐν τῷ μονογραφήματι «Λάρισσαν» καὶ παραλιπὼν πολλὰ ἄλλα οὐσιωδέστατα.

Οὐδεμίαν ἔχων ἐγὼ εἰδικὴν πείραν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀναγινώσκω οὐχ ἥττον λίαν εὐχερῶς τάδε·

«Βεζύρ Ρασίτ Μεχμέτ Πασιάς τῷ ἐλέῳ Θεοῦ Βαλλῆς
Ρούμελης, Ἰωαννίνων, Δελβίνου καὶ Αὐλῶνος, Ναζύρης
τῶν Δερβενιῶν καὶ Σερασκέρης πληρεξούσιος».

Αἱ ὑπὸ τοῦ Βέης κακῶς ἢ οὐδόλως ἀναγνωσθεῖσαι λέξεις σημειοῦνται δι' ἀραιῶν γραμμάτων. Ὅτι τὸ μονογράφημα ἄρχεται διὰ τῆς λέξεως «Βεζύρ» εἶναι προφανές, ἐπικυροῦται δὲ τρόπον τινὰ τὸ πρᾶγμα καὶ ἐξ ἄλλων ὁμοίων ἐγγράφων καὶ ἰδίᾳ ἐξ ἐγγράφου τοῦ ἔτους 1821 δημοσιευθησομένου ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει τῶν «Ἡπειρ. Χρονικῶν» καὶ περιέχοντος ἀνάλογον μονογράφημα τοῦ διαβοήτου ἐκείνου βεζύρου «Χουρσίτ Ἀχμέτ Πασσᾶ» φέροντος ὡσαύτως καὶ τὸν τίτλον «Ντερμπεντάτ Ναζυρῆ». Ὅτι δὲ πρόκειται περὶ Αὐλῶνος (καὶ οὐχὶ περὶ Λαρίσσης, ὡς ἀνέγνω ὁ Βέης) οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, διότι καὶ ἐν τῷ τουρκικῷ καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ ἀναφέρεται τὸ Σαντζάκιον τοῦ Αὐλῶνος, ὑφ' ὃ ὑπήγοντο αἱ ὑποδιοικήσεις Τεπελενίου καὶ Ἀργυροκάστρου, ἔνθα ἔκειντο τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κτήματα τοῦ Θανάση Βάγια.

Διευκολύνεται δὲ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ μονογραφήματος διότι τοῦτο ἐγγράφη κατὰ τινὰ χαρακτηριστικὸν κανόνα, καθ' ὃν αἱ δύο γραμμαὶ ἐξ ὧν ἀποτελεῖται, διαιροῦνται εἰς ἑπτὰ ἄνισα τετράγωνα λέξεων, ὧν ἡ ἀνάγνωσις ἄρχεται ἐκ τοῦ κάτω ἡμίσεως καὶ συνεχίζεται πρὸς τὸ ἄνω ἡμισυ ἐκάστου τετραγώνου. Τὸ πρῶτον τετράγωνον περιέχει τὰς λέξεις «Βεζύρ Ρασίτ Μεχμέτ Πασιάς τῷ», τὸ δεύτερον τετράγωνον «ἐλέῳ Θεοῦ», τὸ τρίτον «Βαλλῆς Ρούμελης» καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρι τοῦ τελευταίου τοῦ περιέχοντος τὰς λέξεις «Σερασκέρης Πληρεξούσιος». Αἱ ἐνταῦθα δι' ἀραιῶν γραμμάτων σημειούμεναι λέξεις ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἄνω σειρὰν τοῦ μονογραφήματος.

Κατὰ ταῦτα τὸ ἐγγράφον προήρχετο ὄχι ἀπὸ «στρατοπεδάρχην», ἀλλ' ἀπὸ τὸν Γενικὸν Διοικητὴν τῆς Ρούμελης Ρασίτ (ἢ μᾶλλον Ρεσίττ) Μεχμέτ Πασσᾶν, οὕτω δὲ συνάγομεν ὅτι ἢ ἐκ Κων/πόλεως διαταγὴ ἠκολούθησεν, ὡς εἰκόσ, τὴν κατὰ ἱεραρχικὴν τάξιν διοικητικὴν πορείαν. Ἡ Τουρκικὴ ὑπογραφή εἶναι δυσανάγνωστος καὶ δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω καὶ δι' αὐτῆς τὸ ἕτερον ὄνομα τοῦ Μεχμέτ Ρεσίττ. Βλέπω ὅμως ὅτι ἀρκετὰ εὐκρινῶς διαφαίνεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπὶ τῆς τουρκικῆς σφραγίδος. Ἦτο δέ, ὡς

φαίνεται, ὁ Βαλῆς τῆς Ρούμελης καὶ ἐπιθεωρητῆς τῶν Συνόρων (Δερμ-
κιντὰτ Ναζυρῆ) καὶ κάτοχος στρατιωτικῆς πληρεξουσιότητος (Σερασκέρ
Βεκυλῆ).

Τὸ «αὐθαίρετον καὶ μὴ ὑπαγόμενον εἰς παλαιογραφικοὺς κανόνας»,
ὡς παρατηρεῖ ὁ Φωτιάδης, μονογράφημα τοῦτο, εἶναι ὅπωςδήποτε ἄξιον
προσοχῆς διὰ τὴν παράδοξον ἀπομίμησιν τῆς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις εἰθι-
σμένης γραφῆς καὶ τῆς χρήσεως τῆς φράσεως «τῷ ἐλέῳ Θεοῦ», ἣτις δὲν
εἶναι συνήθης εἰς τὴν τουρκικὴν τιτλολογίαν.

Δὲν θεωρῶ ἄσκοπον νὰ σημειώσω ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ καὶ παροράματά
τινα τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ ὑπὸ κρίσιν ἐγγράφου. Οὕτω διορθωτέον
ἐν στίχῳ πρώτῳ ἀνωθεν «χαῖρδου α τ ζ ἦ δεσ» ἀντὶ τοῦ «χαῖρδουτζάδες», ἐν
στ. ἕκτῳ ἄν. «Βασιλεύ ο υ σαν» ἀντὶ «Βασιλεύσαν» ἐν στ. δωδεκάτῳ κάτω-
θεν «μπί ε λ τεμάμ» (τ. ἔ. ὀλοτελῶς) ἀντὶ τοῦ «μπίσλιμαμ» καὶ ἐν στ. δευ-
τέρῳ κάτ. «ἔξουο ί α σεν» ἀντὶ «ἔξουσίσε».

Ἐν τέλει, δοθείσης ἀφορμῆς, ἐπιθυμῶ νὰ συστήσω γενικῶς ὅπως
κατὰ τὴν δημοσίευσιν ἐγγράφων περιεχόντων, ὡς τὸ προκείμενον, βαρ-
βάρους λέξεις, ὑποσημειώνηται ἕκασταχοῦ παρὰ πόδας καὶ ἡ ἀντίστοιχος
ἑλληνικὴ σημασία τῆς ξένης λέξεως, ἵνα διευκολύνηται οὕτως ἡ πλήρης
κατανόησις τοῦ κειμένου καὶ παρ' ἀνθρώπων, ἡμετέρων τε καὶ ἄλλοδαπῶν
μὴ ἔχόντων πρόχειρον τὴν ξενικὴν φρασεολογίαν.

Τὰς ὀλίγας ταύτας παρατηρήσεις ἔκρινα σκόπιμον νὰ χαράξω χάριν
τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ μελλούσης τυχὸν ὠφελείας.

Σημ. Μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἀνωτέρω σημειώματος ἔμαθον ὅτι τὸ
περὶ οὗ ὁ λόγος μονογράφημα ἀνεγνώσθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἄντωνίου Κερα-
μοπούλλου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος Σιδερίδου. Τοῦτο ἐξαίρω ἐξ ἐπι-
στημονικοῦ καθήκοντος, ἀλλὰ καὶ ἐξ εὐλόγου εὐχαριστήσεως, διότι ἐν τῇ
ἐπιδειχθείσῃ προθυμίᾳ ταύτῃ διακρίνω τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον, μεθ' οὗ πα-
ρακολουθοῦσιν οἱ ἀπανταχοῦ ἡμέτεροι διακεκριμένοι λόγιοι τὰ «Ἑπειρω-
τικὰ Χρονικά». Καὶ ἡ μὲν ἀνάγνωσις τοῦ ἐγκρίτου καθηγητοῦ τοῦ Πανε-
πιστημίου Ἄντωνίου Κεραμοπούλλου ἔχει ὡς ἐξῆς

«Βεζῆρ Ρασήτ Μεχμέτ πασιᾶς τῷ ἐλέῳ Θεοῦ Βαλῆς Ῥούμελης Ἰωαν-
νίνων, Δελβίνου καὶ Αὐλῶνος, ὁ Ναζήρης τῶν Δερβενίων καὶ ὁ Σερα-
σκέρης πάσης ἐξουσίας».

Ἐπισημειοῖ δ' ὁ Κεραμόπουλλος ὅτι «προφανῶς ἡ μονοκονδυλιὰ αὕτη
περιέχει τὸν ἐπίσημον τίτλον τοῦ Κιουταχῆ πασαῖ».

Ὁ δὲ σοφὸς καὶ πολύτιμος φίλος Ξενοφῶν Σιδερίδης εὐηρεστήθη νὰ
ἀποστείλῃ καὶ τινὰς παρατηρήσεις ἀξίας λόγου, ἃς λαβὼν παρὰ τοῦ φιλί-
στορος καὶ φίλου μητροπολίτου Παραμυθίας καταχωρίζω ἐνταῦθα

«Παραβαλόν, γράφει ὁ ἀκάματος ἐρευνητής, τὴν ἐν σελ. 312 φωτοτυπίαν τοῦ τουρκικοῦ ἐγγράφου πρὸς τὴν ἐν σελ. 310 μετάφρασιν, παρατήρησα· α') τὸ Ἀργυρόκαστρον λέγεται Ἔρεγλι ἀντὶ Ἔργκιρι ἢ Ἔργκερικάσο (Λεχιζέϊ Ὁσμανῆ, *Mostras, Dictionn. géogr. de l'Empire Ottoman, St. Petersburg, 1873*, Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκο-Ἑλληνικόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, ἐν τέλει)· β') τὸ ἐν τῇ μεταφράσει «παρακαλοῦμεν» ἀντίκειται καὶ εἰς τὴν ἔννοιαν καὶ εἰς τὸ γράμμα, ὅπερ εἶναι ὀρισμὸς (μπουγιουρλιῆ, ὡς αὐτολεξεὶ ὀνομάζεται) ἀνωτέρου πρὸς κατωτέρου· γ') τὴν παραλείψιν τῆς χρονολογίας, οὔσης 7 Μουχαρέμ, συμπιούσης κατὰ τὸ Τεκβίρι τοῦ Ἀχμέτ Μουχτάρ τῇ 30ῇ Ἰουλίου 1826, καὶ δ') τὸ πλημμελές τοῦ ὀνόματος τοῦ Μεχμέτ, ὄντος Ρεσίτ Μεχμέτ, εὐκρινῶς ἐν τῇ σφραγίδι αὐτοῦ ἀναγινωσκομένου. Ἀνακριθῶς παρατήρησα συνάμα ἀνεγνωσμένην καὶ τὴν ἐν τῷ ἑλληνικῷ πρωτοτύπῳ κειμένῳ προτεταγμένην μονοκονδυλιάν ταύτην, εἰς δύο γραμμὰς οὔσαν, ἀναγινώσκω ὡς ἑξῆς, ὑπογραμμίζων τὰς τῆς δευτέρας σειρᾶς λέξεις· «Βεζύρ Ρασίττ (γρ. Ρεσίττ) Μεχμέτ Πασιάς, ἐλέω Θεοῦ Βαλῆς Ρούμελης, Ἰωαννίνων, Δελβίνου καὶ Αὐλῶνος Ναζίρης καὶ Δερβενίων Σερασκέρης καὶ Πληρεξούσιος». Ὁ Ρεσίττ Μεχμέτ πασσᾶς κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1824 προήχθη εἰς Ρούμελη καὶ Ἰωαννίνων βαλῆν καὶ Ρούμελη σερασκερῆ· διετέλεσε τοιοῦτος μέχρις Ἰανουαρίου 1828. Τῇ 23ῃ Μαρτίου 1829 (29 Ραμαζάν 1244) ἐγένετο Μέγας Βεζύρης (Μεχμέτ Σουρεγιᾶ, Σιτζίλι Ὁσμανῆ, Β', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1311, σελ. 391)».

Εἰς τὰς πολυτίμους ταύτας παρατηρήσεις θεωρῶ σκόπιμον νὰ προσθέσω ὅτι ἐν τῷ τουρκικῷ κειμένῳ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἧς γίνεται μνεία ὡς τόπου διαμονῆς τοῦ Θανάση Βάγια, ἀποδίδεται οὐχὶ διὰ τῆς συνήθους ἀραβικῆς λέξεως «Δέρ-ι-Σααδέτ», ἀλλὰ διὰ τῆς σπανιωτέρας καὶ ἀπὸ πολλοῦ εἰς ἀχρησίαν σχεδὸν περιπεσούσης περσικῆς λέξεως «Ἀσιτάνε». Τὸ δὲ ζήτημα ἂν ἢ ἐν τῷ χειρογράφῳ λέξις *اسکی* διὰ τὸ Ἀργυρόκαστρον ἀντὶ τοῦ *اسکری* δέον νὰ ἀναγνωσθῇ Ἔρεγλι ἢ μᾶλλον Ἔργκελι (κατὰ παραφθορὰν τοῦ ρ εἰς λ) δύνανται νὰ λύσωσι τουρκομαθέστεροι ἐρευνηταί.

II

Ἐπιτραπήτω μοι νὰ προσθέσω καὶ ἐλάχιστά τινα πρὸς διευκρίνισιν δύο σημείων τῆς ὥραίας καὶ περισπουδάστου πραγματείας τοῦ Μιχαὴλ Δένδια, ὅστις μετ' ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας ἀλλὰ καὶ θαυμαστῆς ἀφηγηματικότητος ἀπέδωκε τὰ κατὰ τὴν μεγάλην τραγωδίαν τῆς χαριτοδρῦτου πλήν ἀτυχοῦς Ἡπειρώτιδος ἡγεμονόπαιδος Ἐλένης καὶ τῶν ἀτυχεστέρων

αὐτῆς τέκνων, τῶν ὑστάτων γόνων τοῦ περιφήμου Σουαβικοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Hohenstaufen. Τὰ «Ἡπ. Χρ.» εὐελπιστοῦσιν ὅτι θὰ φιλοξενήσωσι καὶ ἄλλας ὁμοίας μελέτας τοῦ νεαροῦ, ἀλλὰ δοκίμου ἐρευνητοῦ τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας.

Γράφων ὁ Δένδιας περὶ τῶν τέκνων τοῦ Μαμφρέδου καὶ τῆς Ἡπειρώτιδος Ἑλένης (ἐν σελ. 254) ἰσχυρίζεται πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν, ἣν ἄλλως δὲν ἀμφισβητῶ, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Μαμφρέδου αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος Β' «εἰς μόνους τοὺς γνησίους υἱοὺς ἀπέδωκε τὰ τίμια ὀνόματα τοῦ πατρὸς Ἐρρίκου καὶ τοῦ Κορράδου Γ', εἰς δὲ τοὺς μὴ γνησίους ἄλλα τούτων διάφορα». Προσθέτει δ' ἐν ὑποσημειώσει τὰ ἐπόμενα. «Καὶ ἀναφέρει μὲν ὁ Cesare ἐνθ' ἀνωτέρω II σελ. 102 ὅτι ὁ εἰς Βοωνίαν αἰχμαλωτισθεὶς μὴ γνήσιος υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου Β' ἐκαλεῖτο Ἐρρίκος ἢ Ενζίο, τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν εἶναι ἀκριβές (sic). Ὁ πριγκιπ οὔτος ὠνομάζετο μόνον Ενζίο, δὲν ἦτο δὲ δυνατόν νὰ ὀνομάζεται Ἐρρίκος (!) διότι συγχρόνως πρὸς αὐτὸν (μέχρι τοῦ 1242) ἔζη ὁ γνήσιος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἐρρίκος (VII). Δύο ἀδελφοὶ συνοικοῦντες καὶ φέροντες τὸ αὐτὸ ὄνομα εἶναι τι ὅλως ἀπίθανον». Ἡ τελευταία αὕτη παρατήρησις τοῦ Δένδια, ὡς καὶ ἡ προηγουμένη περὶ ἀνακριβολογίας τοῦ Cesare δὲν εἶναι ὀρθαί. Διότι δὲν εἶναι σπάνια ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν ἡγεμονικῶν οἴκων τὰ παραδείγματα ἀδελφῶν καὶ δὴ ἑτεροθαλῶν φερόντων τὸ αὐτὸ ὄνομα. Εἰς τὸν γερμανικὸν φέρ' εἰπεῖν ἡγεμονικὸν οἶκον τοῦ Reuss κατὰ παλαιὰν παράδοσιν πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας λαμβάνουσι τὸ ὄνομα «Ἐρρίκος» μετ' αὐξοντος ἀριθμοῦ ἰκνουμένου μέχρι τοῦ ἑκατόν. Πολλάκις ὅθεν ὑπῆρξαν ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ δύο καὶ τρεῖς ἀδελφοὶ φέροντες τὸ αὐτὸ ὄνομα. Εἰδικῶς δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐρρίκου ΙΕ' (1502) διεδέχθησαν τοῦτον συνηγεμονεύσαντες οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἐρρίκος ΙΗ' καὶ Ἐρρίκος ΙΘ'. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων ἡγεμονικῶν οἴκων θὰ ἠδύνατό τις νὰ φέρῃ τοιαῦτα παραδείγματα πολλά. Προκειμένου ὅμως περὶ τοῦ Ενζίο διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ καλοῦ ἐρευνητοῦ ὅτι ὁ τύπος οὔτος δὲν εἶναι εἰμὴ ὁ ἰταλικὸς τύπος τοῦ γερμανικοῦ Heinz (Heinzio, Enzio) τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ Heinrich (Ἐρρίκος). Δὲν εἶναι ἄρα διόλου ἀνακριβές τὸ ὑπὸ Cesare γραφόμενον καὶ ἱστορικῶς ἀναμφισβήτητον ἄλλως ὅτι ὁ νόθος ἀλλὰ προσφιλέστατος υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου ΙΒ' ἐλέγετο Ἐρρίκος φέρων, ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἐρρίκος Ζ', τὸ παππῶν ὄνομα.

Διὰ τῆς παρατηρήσεως ταύτης οὐδαμῶς ἐπιδιώκω νὰ ἀποκρούσω τὴν λίαν εὐφραῖ καὶ εὐλογοφανῆ ἐξήγησιν, ἣν δίδει ὁ Δένδιας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ τριτοτόκου υἱοῦ τοῦ Μαμφρέδου καὶ τῆς Ἡπειρώτιδος ἡγεμονίδος

Ἑλένης. Θεωρῶ τοῦναντίον πιθανώτατον ὅτι τὸ ἄγνωστον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὄνομα Anselinus ἢ τὸ ἀσύνηθες Azzolinus, ὅπερ ὁ Devanzati πρὸς λύσιν τῆς ὑφισταμένης ἀπορίας δέχεται ὡς ὑποκοριστικὸν τοῦ Azzo, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος Angelinus, ἰταλικοῦ ὑποκοριστικοῦ τοῦ Ἄγγελος ἢ Ἀγγελῆς, ὅπερ ἴσως αὐτὸς ὁ Μαμφρέδος ἔδωκε πρὸς τιμὴν τῆς φιλιότητος αὐτοῦ συζύγου Ἑλένης Ἀγγελίνας εἰς τὸ νεώτατον τέκνον των. Οἱ γράψαντες κατόπιν περὶ τούτου ἀγνοοῦντες προφανῶς τὴν προέλευσιν τοῦ ὀνόματος προετίμησαν τὴν γραφὴν Anselino, μὴ ἀπέχουσαν φωνητικῶς τῆς γραφῆς Angelino, ἄλλοι δὲ ἀποροῦντες διὰ τὸ πρωτότυπον καὶ ἀσύνηθες τοῦ ὀνόματος κατέφυγον εἰς τὸ Enzio (Enziolino) εἰκάσαντες ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη εἰς τὸν τελευταῖον γόνον τοῦ Μαμφρέδου εἰς τιμὴν τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τούτου καὶ νόθου πλήν φιλιότητος υἱοῦ Φρειδερίκου τοῦ Β', τοῦ γενναίου ἐκείνου ἀλλ' ἀτυχοῦς βασιλέως τῆς Σαρδηνίας Enzio, ἀποβιώσαντος τῆ 14ῃ Μαρτίου 1272 μετὰ μακρὰν ἐγκάθειρξιν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Ποδεστάτου τῆς Βονωνίας.

Περαιτέρω (ἐν σελ. 274) γράφων ὁ Δένδιας ἐν παρόδῳ περὶ τοῦ Σικελικοῦ Ἑσπερινοῦ, καθ' ὃν ἐσφάγησαν πολλαὶ χιλιάδες Γάλλων, χαρακτηρίζει τοῦτον ὡς «ἔργον ἐν πολλοῖς τῆς Βυζαντινῆς διπλωματίας καὶ τοῦ ἀργυρίου τῶν ἐν Βυζαντίῳ». Φρονῶ ὅτι ὁ βαρὺς οὗτος καὶ ἐκ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν ἀναπόδεικτος ἰσχυρισμὸς εἶναι λίαν τολμηρὸς, διότι εἶναι ἀμφίβολον ἂν ἡ Βυζαντινὴ διπλωματία μετῆλθε τοιαῦτα μέσα κατακριτέα μὲν ἀπολύτως ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀδικαιολόγητα ἀπὸ πολιτικῆς, προκειμένου μάλιστα περὶ ἀμύνης κατὰ τῆς ἀνέκαθεν κακοηθεστάτης πρὸς τὸν Βυζαντινὸν Ἑλληνισμὸν συμπεριφορᾶς τοῦ «ἀδελφοῦ» λατινικοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς εἶναι πολλῶ μᾶλλον ἀμφίβολον ἂν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὀλίγα μόνον ἔτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πρωτευούσης ἀπὸ τοὺς συλήσαντας τὰ πάντα Λατίνους ἐπιδρομεῖς, τὸ δημόσιον ταμεῖον τοῦ Βυζαντίου διέθετε τὸ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοιαύτης «μεγαλεπηβόλου» πολιτικῆς πέραν τῶν θαλασσῶν ἀπαιτούμενον ἄφθονον χρῆμα.

Εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν κρίσιν κατέληξε προφανῶς ὁ Δένδιας ὁρμώμενος ἐκ τῶν περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Giovanni da Procida ἐν σχέσει πρὸς τὴν σικελικὴν ἐπανάστασιν παρά τινων ἱστορουμένων. Διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἰωάννης οὗτος, ὡς πράκτωρ τοῦ Πέτρου τῆς Ἀραγωνίας, ἐγείροντος ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Σικελίας, ἦλθεν εἰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ἀλλ' ἢ πολὺ μεταγενεστέρα παράδοσις ὅτι εἰς αὐτὸν κυρίως ὀφείλεται ἡ προενέργεια διὰ τὴν ἐξέγερσιν τῶν Σικελῶν πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ἀπεχθοῦς Γαλλικοῦ ζυγοῦ, δὲν πι-

στοῦται δι' ἱστορικῶν εἰδήσεων οὐδὲ ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῶν σοβαρῶν ἐρευνητῶν τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων ἐκείνων, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον δύναται νὰ νοηθῇ ἢ ἠθικὴ ἐνοχὴ τῆς Βυζαντινῆς διπλωματίας εἰς τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο κατακρεοῦργημα τῶν Γάλλων δυναστῶν τῆς ἰταλικῆς μεγαλονήσου. Ὅ,τι δυσμενὲς γράφουσιν οἱ Ἑσπεριοὶ διὰ τὸ Βυζάντιον δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ υἰοθετῶμεν ἀθασανίστως καὶ ἡμεῖς.

Ἡ ἐπιβολὴ βαρυτάτων φόρων, ἡ κατοχὴ πάντων σχεδὸν τῶν ἀνωτάτων δημοσίων λειτουργημάτων ὑπὸ ἐπηλύδων ὑπαλλήλων, ἀλαζόνων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἀδεξίων, καὶ ἡ ἐν γένει ἀκατανόμαστος συμπεριφορὰ τῶν ξένων κυβερνητῶν προεκάλεσαν σὺν τῷ χρόνῳ τοσαύτην ἀγανάκτησιν τῶν εὐεξάπτων ἄλλως Σικελῶν, ὥστε δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἐξωτερικῆς ὑποδαυλίσεως πρὸς ἔκρηξιν τῆς λαϊκῆς ὀργῆς καὶ συντέλεσιν τῶν αἱματηρῶν ὀργίων τῶν γνωστῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ τραγικὸν ὄνομα «Σικελικὸς Ἑσπερινός».

Σημ. Παραθέτω ἐνταῦθα διὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους πρόχειρον βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα περὶ τοῦ προκειμένου θέματος. *De Renzi, Salvatore, Il secolo decimo terzo e Giovanni da Procida, Napoli 1860; Cappelli, Antonio, Giovanni da Procida e il vespro Siciliano, Torino 1861; Di Giovanni, Vincenzo, Giovanni da Procida e il ribellamento di Sicilia nel 1282 secondo il Codice Vaticano, Bologna 1870; Pedone Sauriel, Bibliografia del VI centenario del vespro siciliano, Palermo 1882; Amari, Michele, La guerra del Vespro Siciliano e un periodo delle istorie siciliane del Secolo XIII, vol. I—III, 9^a ediz. Milano 1886; Amari, Michele, Altre narrazioni del Vespro Siciliano, Roma 1887; Cartellieri, Peter von, Aragon und die Sizilianische Vesper, Heidelberg 1904.*

Ἐν Βερολίῳ, μηνὶ Ἰανουαρίῳ τοῦ 1927.